

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI DERGİSİ

DİNİ, AHLÂKÎ, EDEBÎ, MESLEKÎ AYLIK DERGİ

9. Cilt

Kasım - Aralık 1970

102 - 103. Sayı

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Hac İbâdeti ve Şer'i Hikmetleri Lûtfi DOĞAN	357
Kur'ân-ı Kerim'de Hac Doç. Dr. İsmail CERRAHOĞLU	361
Ol Beldeye Nail PAPATYA	371
Hac ve Faziletleri Doç. Dr. Talât KOÇYİĞİT	372
Hac Takvimi M. Talât KARAÇİZMELİ	377
Yâ Rasûlallah! Mehmed ÂKIF	380
Haccın Nevî'leri ve Tatbikatı Fahri DEMİR	381
Peygamberimiz'in Yüce Ahlâkı Hüseyin ÖZGÜN	386
Peygamber Efendimiz'in Tebliğ Metodu İ. Necmeddin NURSAÇAN	389
İslâm Medeniyetine Türklerin Hizmetleri Doç. Dr. Salih TUĞ	396
Hz. Muhammed Devrinde Arap Yazısında Harake ve Nokta Tayyar ALTIKULAÇ	403
Vakf ve Vakfın Hükümleri Demirhan ÜNLÜ	407
İslâm ve İnsan Süleyman Hayri BOLAY	411
Dua Ramazan ARSLANBABA	415
Kâ'be Yolcularına İsmail Lûtfi ÇAKAN	420
Osmanlılarda Yüksek İftâ Makamı Ali Himmet BERKİ	423
Kameri Ayların Tesbiti	428
Mehmed Âkif'in Şahsiyeti Veli ERTAN	430

HAC ve FAZİLETLERİ

Doç. Dr. Talât KOÇYİĞİT

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: بُعِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةٌ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ وَإِقَامُ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءُ الزَّكَاةِ وَالْحَجُّ وَصَوْمُ رَمَضَانَ ۝

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَتَى هَذَا الْبَيْتَ فَلَمْ يَرَفْثْ وَلَمْ يَفْسُقْ
رَجَعَ كَمَا وُلِدَتْهُ أُمُّهُ ۝

Meâli:

Allâh'ın Rasûlü (S.A.S.) buyurmuştur:

İslâm beş (temel) üzerine bina kılınmıştır: (1) Allah'tan başka İlâh bulunmadığına ve Muhammed (S.A.S.)'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şahadet etmek; (2) Namaz kılmak; (3) Zekât vermek; (4) Haccetmek; (5) Ramazan orucunu tutmak.

Allâh'ın Rasûlü (S.A.S.) buyurmuştur:

Her kim (hac için) Beyt'e gelir de kötü harekette bulunmaz ve kötü söz söylemez, fısk u fücûr da işlemezse, anasının onu doğurduğu günkü gibi (günahsız olarak vatanına) döner.

(Buhârî ve Müslim)

HACCIN TARİHÇESİ:

Hicretin altıncı (veya dokuzuncu) senesinde müslümanlara farz kılınan hac, oruç gibi İslâmiyet'ten önce gelip geçmiş kavimlerce de bilinen ve menşe' itibarıyla İbrâhîm (aleyhi's-selâm) devrine kadar uzanan bir ibâdet tarzıdır. Kur'ân-ı Kerîm, Hazret-i İbrâhîm'in, zürriyyetini şimdiki Mekke şehrinin bulunduğu araziye yerleştirdiğinden bahisle (İbrâhîm Sûresi: 37), burada oğlu Hazret-i İsmâîl'le birlikte bir de Beyt inşa ettiklerini ve bu Beyt'in temellerini atarken, "Rabbimiz, bizi, Sana teslim olan iki kul

eyle ve zürriyyetimizden de müslüman bir ümmet yetiştir. Bize (hacla ilgili) menâsikimizi göster. Tövbelerimizi kabûl et. Muhakkak ki tövbeleri kabûl edici, bağışlayıcı yalnız Sensin." diye Allâh-u Teâlâ'ya niyâzda bulduklarını zikreder (Bakara: 127).

Yine Kur'ân-ı Kerîm'den öğrendiğimize göre, Allâh-u Teâlâ, İsrâîl Oğullarına şöyle hitâbetmiştir: "Ve o vakit Beyt'i insanlar için dönüp varılacak bir sevabgâh ve emîn olunacak bir yer kıldık. Siz de Makâm-ı İbrâhîm'den bir namazgâh itti-haz ediniz. (O zaman) İbrâhîm ve İs-

mâil'e emretmiş ve demiştik ki: "Beytimi, hem tavaf edenler, hem ibâdete kapananlar, hem de rükû' ve sücûda varanlar için temiz tutunuz." (Bakara: 125).

Kur'ân-ı Kerim'in bu beyanlarından da anlaşılıyor ki, BeytÜ'l-Harâm, Hazret-i İbrâhim ve oğlu Hazret-i İsmâil devrinde Allâh'a ibâdet etmek için insanlar tarafından dâimâ ziyaret ve tavaf edilen mukaddes bir yer olmuş, daha sonraları Araplar arasında da hac mahalli olarak kudsîyetini muhafaza etmiştir. Hattâ Arapların Allâh'a şirk koşarak putlara yöneldikleri devirlerde bile bu kudsîyetinden hiçbir şey kaybetmemiş, Beyt'i ziyarete gelenler, memleketlerine dönüştü, Beyt'in civarından topladıkları taşları hâtıra olarak saklamak ve bu taşlar vasıtasıyla Beyt'i tâzîm ve tebcîl etmek için yanlarında götürmeyi bile ihmâl etmemişlerdir. Daha sonraki devirlerde ise, bu taşların Beyt'ten niçin alınıp muhafaza edildiğini ve onlara niçin bu kadar kıymet verildiğini unutan yeni nesiller, kudsîyetin bu taşların zâtında olduğuna hükmederek, bizzat onlara eğilmeğe ve onları putlaştırarak ibâdet etmeğe başlamışlardır. Câhiliyye Arapları arasında putlaşan bu taşların Beyt içinde muhafaza edildikleri ve bakımlarına ayrı bir itina gösterildiği herkes tarafından bilinen gerçeklerdendir.

İsiamiyet, Allâh'ın tevhîdini ilân ile, Beyt'ini şirk alâmetlerinden temizleyerek işe başlamış, fakat İbrâhim (aleyhi's-selâm) devrinden beri tâzîm gören Beyt'in kudsîyetinden hiçbir şey izâle etmemiş, hattâ hacla ilgili bâzı rükünleri bile muhafaza etmiştir. Meselâ İslâm'dan önceki devirlerde, İbrâhim (aleyhi's-selâm) in zevci Hâcer'in su bulmak için koştuğu Safâ ve Merve tepelerinin, Beyt'i hac sırasında ziyaret edilmesi ve bu iki tepe arasında Hâcer'in hâtırasına riâyeten koşturulması, İslâm tarafından da nümüne-i imtisâl bir hâtıra olarak müslümanlara tavsiye edilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurulmuştur: "Safâ ve Merve Allâh'ın seâirindedir; bu sebeple her kim hac ve

umre niyetiyle Beyt'i ziyaret ederse, tavâfı bu iki tepeyle yapmasında hiçbir günah yoktur." (Bakara: 185).

Keza İslâm'dan önce Arapların ifâ ettikleri, İslâm'ın da ifâsında mahzur görmediği vakfe, şeytan taşlama, kurban kesme, Beyt'i tavaf ve hattâ dünyevî libastan sıyrılarak basit bir örtüye bürünme gibi ameller de İbrâhim (aleyhi's-selâm) devrine âit bâzı hâtıratın ihyâsı olarak tezahür eder.

Meselâ Arafat, Hazret-i İbrâhim'in Cebrâil (aleyhi's-selâm) dan menâsiki öğrendiği bir yer olarak bilinir. Daha sonraları, onun yolunda gidenler tarafından ihyâ edilen bu hâtıra putperest Araplarca da benimsenmiştir. Şu var ki, İslâm'da Hazret-i Peygamber, Arafat'tan gün batıktan sonra inmek sûretiyle, güneş dağlarının tepesinden yükselmedikçe Arafattan inmeyen müşrik Araplara muhalefet ettiği gibi, onların yolunda gitmediğini de göstermiştir.

Şeytan taşlanması da, Hazret-i İbrâhim'le oğlu İsmâil'in şeytana karşı kazandıkları zaferin kutlanmasından başka bir şey değildir. Bu ise, İsmâil'in kurban edilmek üzere hazırlandığı bir sırada, babayı Rabbinin emrini dinlememek, oğulu da babasının arzusuna icâbet etmemek için igvaya kalkışan şeytanın, îman çemberi içerisinde bir kere daha kahredilişinin bir sembolüdür.

Haccın diğer amellerinden olan kurban ve tavaf da, keza asılları İslâm öncesi devirlerde görülen ve İbrâhim (aleyhi's-selâm) tarafından ifâ edilen amellî ibâdetlerdendir.

HACCIN FARZİYETİ:

İşte, Allâh-u Teâlâ, yukarıdan beri zikrettiğimiz bu çeşitli rükünleriyle bir bütün teşkil eden haccı, iktidarı olan müslümanlara farz kılmış ve İslâm'ın ancak bununla tamamlanacağını beyan buyurmuştur. Kur'ân-ı Kerim'de haccın farziyetiyle ilgili olarak şu emir vârit olmuştur:

"Beyt'i haccetmeğe gücü yetenlerin onu haccetmesi Allâh'a karşı bir borçtur.

Kim (bunu inkâr ile) **küfrederse**, (bilsin ki) **Allah bütün âlemlerden müstağnidir.**" (Âl-i İmrân: 97).

Haccın farziyeti Kur'ân âyetleriyle sâbit olduğu gibi, Hazret-i Peygamber'in sünnetiyle de sâbit olmuştur. Yazımızın başında zikrettiğimiz bir hadîs-i şerifinde Hazret-i Peygamber, İslâm'ın beş temel üzerine bina kılındığını, bu temellerden birinin de HAC olduğunu beyan buyurmuştur. Bu bakımdan HAC, hem îmânın, hem de İslâm'ın tamamlayıcı unsurlarından birini teşkil eder. Eğer bu beş temel unsurdan biri red veya inkâr edilecek olursa İslâm'ın binası çöker, ondan hiçbir eser kalmaz. Hazret-i Peygamber'in mezkûr hadîsinden anlaşılan mânâ bu olduğu gibi, ehl-i sünnet ulemâsının ittifak ettikleri görüş de bundan farklı değildir.

Hazret-i Peygamber, mezkûr hadîsinde Allah'dan başka ilâh bulunmadığına ve Muhammed (S.A.S.)'in Allâh'ın Rasûlü olduğuna şehâdeti, ehemmiyetine binâen diğer dört rükne takdim etmiştir. Çünkü bu dört rüknün vücûdu, birinci rüknün vücûduna bağlıdır. Bu, şu demektir: Eğer şehâdet yoksa, diğer dört rükün, yâni salât, zekât, hac ve savm da yoktur. Bunu daha açık bir şekilde ifade etmek lâzım gelirse, bir kimse, Allah'dan başka ilâh bulunmadığına ve Muhammed (S.A.S.)'in O'nun Rasûlü olduğuna şehâdette bulunmaz, onları ikrar ve tasdik etmezse, o kimseden mezkûr dört rüknün ifâsını beklemek, yâni ondan namaz kılmasını, zekât vermesini, hacetmesini ve oruç tutmasını istemek abes olur. Çünkü amel, ancak îtikad ve bu îtikadın tasdik ve ikrarıyla mümkündür. Bu sebeptendir ki İslâm ulemâsı, îmânı "**kavl ve amel**" olarak tavsif etmişler ve "**kavl**" ile **şehâdeti**, "**amel**" ile de **ibâdetleri** murâdetmişlerdir. Buna göre "**îman**" ile, Hazret-i Peygamber'in yukarıda mezkûr hadîsinde rükünlerini belirterek tarifini yaptığı "**İslâm**" arasında hiçbir fark yoktur.

İslâm ulemâsının bu konu ile ilgili olarak üzerinde ittifak ettikleri diğer bir görüş de, şer'î istihlah yönünden "İs-

lâm"ın murâdifi olduğunu belirttiğimiz "**îman**" lâfzının, insanların davranışlarına göre ziyâde ve noksanlığı kabûl etmesidir. Filhakika eğer îman, sadece lûgat mânâsı yönünden mütalâa edilecek olursa —ki bu mânâ "**tasdik**"tir— onda, ziyâde ve noksanlığın bahis konusu olmayacağı âşikârdır; çünkü bir şey ya tasdik edilir, ya edilmez; o şeyin az veya çok tasdik edilmesi tasavvur olunamaz. Fakat şer'î istihlah yönünden "**kavl ve amel**" olarak biraz önce tarifini açıklamaya çalıştığımız îman, "**amel**"'in de kendisine inzimamiyle artma ve eksilme gösterebilir. Bu da, kavlen îmânını izhar eden bir kimsenin, bu îmânın îcaplarından olan amelî erkândan uzak kalması veya menhiyyattan olan fiillerden içtinab etmemesiyle olur. Bu bakımdan İslâm ulemâsı, İslâmî ahlâkı teşkil eden bütün davranışları da dâhil, Hazret-i Peygamber'in yukarıda mezkûr hadîsinde zikri geçen rükünlerin ifâsiyle, îmânın artmış ve kemâle varmış, fakat bunlara veya bunlardan birine muhalefet edilmesi halinde onun zayıflamış ve yok olmağa yüz tutmuş olduğunu kabûl etmişlerdir.

Bu açıklama, bizi şu neticeye ulaştırmış bulunmaktadır: Hac, Hazret-i Peygamber'in yukarıda zikrettiğimiz hadîsinde de açıkça belirtildiği gibi, İslâm'ın rükünlerinden biridir. Bu rüknün emredildiği şekilde ifâsi, hâli vakti yerinde olan bütün müslümanlara farz kılınmıştır. İman ve İslâm vasıflarının tam olması ve bir müslümanın gerçek müslim ve mü'min vasıflarını kazanması için, bu rüknün de diğerleri gibi kusursuz ifâ edilmesi zaruridir.

HACCIN HİKMETİ:

Haccın vücûbu ile ilgili olarak hiçbir müslümanın kalbinde en ufak bir tereddüdün bulunmadığına şüphe yoktur. Bununla beraber, birçok kimsenin hacla ilgili amellerde ibâdet yönünden ne gibi hikmetler bulunduğunu, bu amellerle Allâh'a tekrarrubun ne şekilde mümkün olduğunu kendi kendilerine sordukları da

bir gerçektir. İnsanın Arafat'a çıkışında, çadırını kurup orada oturduğunda, yahut yatıp uyuyduğunda, yeyip içişinde, her zaman ve her yerde kılmaları mümkün olan vakit namazlarını orada edâ edişinde ve nihayet gurub vaktinde oradan ayrılışında ibâdet yönünden ne gibi hikmetler vardır? Öyle ki, Arafat'taki bu sâde yaşayışla haccin mühim bir rüknü tamamlanmış oluyor.

Keza, gurubu müteakip Arafat'tan ayrılarak Müzdelife'ye gelmek, akşam ve yatsı namazlarını birleştirerek ve kısaltarak orada kılmak, geceyarısından sonra da Mina'ya hareket etmek, taş atmak, kurban kesmek, tıraş olmak, mûta'd elbiseleri giyip ifâda veya ziyâret tavâfiyle haccı tamamlamak, insan zihninde buna benzer suallerin belirmesine yol açmaktadır: Hac amelleri arasında, evimizde ifâ ettiğimiz ibâdetlere ilâveten yapılan bir başka ibâdet bulunmadığına göre, hac farızasının ifâsında Allâh'a tekarrubu gerektiren hususiyet nedir?

Bütün bunlar, insanın mücerret öğrenme arzusunun ortaya çıkardığı suallerdir. Allâh-u Teâlâ haccı müslümanlara farz kılmış, Hazret-i Peygamber ise, hac farızasının ifâsiyle ilgili amelleri sünnetiyle beyan etmiştir. Fakat gerek Kur'ân-ı Kerîm'de ve gerekse Sünnet-i Nebeviyye'de insan zihnini meşgûl eden bu gibi istifhamları halledecek yeterli açıklık yer almamış, belki de bu istifhamların halli, farzı ifâ eden müslümanların kendilerine bırakılmıştır.

O halde, haccin ibâdet olarak hikmetini bilip anlamak ve bunu gerektiği şekilde değerlendirmek için insanın biraz düşünmesi icâbetmektedir.

HAC İBÂDETİNDE SABIR:

O insan ki, önce Rabbinin emrine itâatle oturup yaşadığı, rahatını ve insanlarına alıştığı evini ve muhîttini terk ederek, tanımadığı, insanlarına ve yaşayışlarına yabancı olduğu, sert çölleri ve yakıcı güneşiyle temayüz etmiş uzak bir

ülkeye doğru sefere çıkıyor. Onun, bu seferde karşılaşmış olduğu tarifi imkânsız yorgunluğa, çeşitli güçlük ve meşakkate sabretmesi gerekiyor ve sabrediyor. Yolculuğun verdiği korkuya sabır... Bütün kudsiyyetine ve sevimliliğine rağmen, yüzbinleri aşan insan kalabalığının meydana getirdiği darlığa ve sıkışıklığa, boğucu havası, tozu ve toprağıyle Mekke'de ikamete sabır... Kendi memleketinde olsa oturmağa rızâ göstermeyeceği kum tepelerinde gecelemeğe sabır... Dilleri, ırkları, renkleri ve muameleleri ayrı yüzbin çeşit insanın her yerde önde olmak, her şeye öncü olmak için meydana getirdiği itişip kakışmaya ve bütün bunların insana verdiği ezaya sabır... Velhâsıl, her yerde her şeye sabır...

İşte bu izdiham içinde olabilecek her şeyi bilen, ilmiyle her şeyi kuşatan Allâh-u Teâlâ, "**Her kim (bu mâlûm aylarda) hacca niyet ederse, artık hacda kötü hareket, söğüşmek ve münakaşa edip kavga çıkarmak yoktur.**" (Bakara: 197) kavli-i şerifiyle müslümanlara en büyük ihtarı yapmış, aynı zamanda onların, nefislerine hâkim olabilmeleri ve bu sûretle hacdan hâsıl olacak sevâbı zâyî etmemeleri için en sağlam dizgini onlara göstermiştir. İnsan için, artık nefsinin bununla dizginlemekten, karşısına çıkan her türlü kötülüğe, güçlüğü ve darlığa sabrederek âsâbını sâkin tutmaktan başka çare yoktur. Binâenaleyh **hac günleri, sabr için tâlim ve tedrib günleridir. Eğer insan bunda muvaffak olursa, bütün hayâtı boyunca kendisine lâzım olacak olan sabr ile ilgili en büyük dersi almış olur. Ve şunu da bilir ki, mağfiret sabredenler içindir.**

Haccin hikmeti ve insana kazandırdığı büyük menfaatlerle ilgili olarak ileri sürülen bu görüşler gerçeğe ne kadar uygun olursa olsun, şurasını unutmamak lâzımdır ki, **haccin asıl hikmeti, onun, insanlar için gerçek bir imtihan oluşudur. Her ne kadar bu ibâdet, yazımızın baş taraflarında da belirttiğimiz gibi, İbrâhim (aleyhi's-selâm) ile ilgili hâtîrâtın ihyâsı olarak tezahür ederse de, gerçekte bunun**

îfâsını müslûmanlara emreden bir Âmir vardır ve insan için bu Âmir'in emirlerine "niçin" sualini sormaksızın ittîbâ etmekten başka çıkar yol mevcut değildir. İnsan bunu bildiği müddetçe, emirlerin îfâsındaki güçlük, onu bu emirlere uymaktan yıldırmaz. İnsanı, gerçek Âmir olan Allâh-u Teâlâ'nın itâatına sevkeden ve ne çeşit güçlük olursa olsun onu bu itâattan yıldırmayan asıl âmil ise, insanın Allâh'a olan îmânındaki ihlâs ve samimiyetidir. İşte, insanın hac menâsikiyle imtihana tabî tutulduğu tarafı budur; yâni îmânındaki ihlâs ve samimiyetidir.

İmtihan her zaman ve her yerde güçtür. İmtihanın güç olması, insandan cevabı beklenen suallerin güç olmasındandır. Hacla ilgili amellerin îfâsında da güçlükler vardır; fakat bu güçlükleri, îmandaki ihlâs ve samimiyetle bertaraf etmek kolay ve böyle bir imtihandan yüz akıyla çıkarak Hazret-i Peygamber'in, yazımızın başında zikrettiğimiz hadîs-i şerîfi mucibince "anasından doğduğu günkü gibi günahsız olarak vatana dönmek" mümkündür.

—oOo—

MÜHİM BİR NOKTA

İbn-i Abbas (R. Anhümâ) dan, Nebî (S.A.S.) in şöyle buyurduğunu işittiği rivâyet olunmuştur:

"— Hiçbir erkek (mahremi olmayan) bir kadınla sakın tenhada bulunmasın! Hiçbir kadın da kendisiyle beraber bir mahremi (nikâh düşmeyen yakını) bulunmaksızın sakın sefere çıkmasın!..

Rasûlullâh'ın bu nehî üzerine (Ashab'dan) bir kişi ayağa kalkarak;

— Yâ Rasûlâllah! Ben şöyle şöyle bir gazâyâ yazılmıştım; halbuki zevcem haccetmek üzere yola çıkmıştır. (Ne buyurulur?) diye sordu.

Rasûlullah (S.A.S.);

— Haydi sen de git, zevcenle beraber haccet! buyurdu."

(Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecdîd-i Sarîh Tercemesi, C. 8, S. 441)

Binâenaleyh, Hacca gitmek isteyen bir kadının yaşı mevzuubahis olmayarak yanında kendisine yol arkadaşlığı edecek bir mahremi bulunmadıkça o kadına haccetmesi farz olmaz. (Haccın sıhhatinin şartlarından.)